

В.В. АЛЕКСАНДРОВ, В.С. КУРЯЧИЙ

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В роботі пропонується система показників, необхідна для комплексної оцінки ефективності операційної діяльності підприємства. Спираючись на проведені дослідження визначено перелік основних показників, які за допомогою матричного аналізу надають адекватну оцінку операційної діяльності підприємства. Зроблено висновки по використанню методу оцінки та запропоновані шляхи підвищення ефективності операційної діяльності підприємства.

Ключові слова: ефективність виробництва, операційна діяльність, ефективність операційної діяльності підприємства, прибуток, індекси, матричний метод.

Вступ. Питання підвищення ефективності операційної діяльності розглядається як одне з ключових в аспекті фінансово-економічної діяльності підприємства. Значної актуальності проблема набуває у кризових умовах в економіці, оскільки такі умови вимагають жорсткого підходу до скорочення витрат і забезпечення максимальної віддачі від виробництва за мінімальних капіталовкладень.

Сучасний етап розвитку економіки України обумовлює високі вимоги до оцінки ефективності діяльності суб'єктів господарювання в цілому та в розрізі структурних підрозділів. Адже всі поточні операції та події в діяльності підприємств вимірюються, фіксуються, перетворюються в певні показники, які з часом стають основою для прийняття управлінських рішень, а отже, «фундаментом» майбутнього. Проблемним питання залишається необхідність вибору із великої кількості показників тих, які дійсно здатні сприяти (а не заважати) ефективному управлінню.

Функціонування будь-якого підприємства, незалежно від видів його діяльності та форм власності, в умовах ринку визначається його здатністю створювати необхідну і достатню величину доходу або прибутку. В даному аспекті аналіз прибутку займає провідне місце в системі комплексного економічного аналізу, оскільки за ним оцінюється ступінь досягнення кінцевої мети діяльності підприємства та його ефективність, а дослідження цієї проблеми є дуже актуальним на сьогоднішній день.

Постановка задачі. Метою даної статті є узагальнення теоретичних засад та практичного досвіду підприємств з визначення підходу до оцінки стану операційної діяльності підприємства з подальшою розробкою управлінських дій, спрямованих на підвищення ефективності операційної діяльності. Для цього ставляться задачі уточнити релевантні поняття, розробити модель комплексних показників для оцінки ефективності операційної діяльності як для різних типів підприємств.

Звичайно, для підприємств різних галузей і типів у різний час та за неоднакових умов показники ефективності будуть відрізнятися.

Обсяги реалізації і величина прибутку, рівень рентабельності залежать також від виробничої, постачальницької, збутової і торгівельної діяльності

підприємства.

Основними завданнями аналізу доходів від діяльності підприємства є:

- систематичний контроль за виконанням планів реалізації продукції і отриманням прибутку;
- визначення впливу як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів на обсяги реалізації продукції і фінансові результати;
- виявлення резервів збільшення обсягів реалізації продукції і суми прибутку;
- оцінка роботи підприємства з використання можливостей збільшення обсягів реалізації продукції, прибутку та рентабельності;
- розробка заходів з використання виявлених резервів.

Методологія. Певну проблему даного напрямку досліджень становить відсутність єдиного підходу у формуванні системи показників ефективності операційної діяльності підприємства. Це обумовлює складність вибору шляхів оптимізації та, відповідно, підвищення продуктивності (ефективності) функціонування операційної системи підприємства.

Проблема забезпечення та методика аналізу показників ефективності діяльності підприємств посідає важливе місце в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних економістів, зокрема: В. Парето, Е. Барона, Пітера Ф. Друкера, П. Хейне, М. Алле, К. Куросави, А. Лоурола, Б. Гоулда, Д. Скотт Сінка, Д. Нортонна, Т. Пітерса, А. А. Барсова, В. Батрасова, В. В. Прядко, В. Я. Хрипча, А. Б. Борисова, в тому числі і вітчизняних: Л. І. Кравченко, І. О. Бланка, О. І. Олексюка, І. Ю. Власова та Н. О. Мелушова, А. А. Мазаракі, С. Ф. Покропивного і В. М. Колота, Г. В. Савицької й ін. Проте відкритими залишаються питання щодо узагальнення системи показників для визначення ефективності операційної діяльності та різного трактування змісту поняття ефективності функціонування соціально-економічних систем.

Проблемою аналізу операційної (основної) діяльності підприємства займається ряд провідних вчених-економістів, зокрема Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, Л. А. Лахтіонова, М. А. Бомох та інші.

Основними джерелами інформації при аналізі реалізації продукції і прибутку є вибуткові накладні на відвантаження продукції, дані синтетичного і аналітичного бухгалтерського обліку, фінансова

звітність Ф.1 «Баланс», Ф.2 «Звіт про фінансові результати».

Результати дослідження. Ефективність — це економічна категорія, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, причому при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною (переоціненою) вартістю, або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничо-спожиті ресурси).

Ефективність виробництва — це складне і багатогранне явище. Будь-яке виробництво вимагає органічного поєднання і взаємодії чотирьох факторів — робочої сили, основних засобів, предметів праці і землі. В процесі виробництва здійснюється виробниче споживання вказаних ресурсів з метою отримання певних споживних вартостей, спроможних задовольнити відповідні потреби людей. Отже, будь-яке виробництво передбачає витрати ресурсів і одержання певних результатів. Але на однакову кількість витрачених ресурсів підприємства можуть одержувати далеко не однакові за величиною результати. В такому випадку кажуть, що підприємства ведуть виробництво з різною ефективністю.

Ключові показники ефективності - обмежений набір основних параметрів, які використовуються керівництвом для відстеження і діагностики результатів діяльності підприємства і наступного прийняття на їх основі управлінських рішень. Дані показники повинні відображати всю найбільш важливу інформацію для управління підприємством.

Суть показника економічної ефективності розкривається через співвідношення між ресурсами та результатами виробництва, за якого отримують вартісні показники ефективності виробництва.

Оцінка ефективності проводиться з певною метою (оцінювання розвитку бізнесу, оцінювання доцільності інвестування капіталу) для конкретних споживачів такої інформації (власники підприємства, менеджери, інший персонал), на певному рівні в межах підприємства (можна оцінювати ефективність діяльності підприємства в цілому, а можна - ефективність використання окремих груп його активів), на підприємствах різних розмірів та організаційно-правових форм, публічних (цінні папери яких обертаються на ринку) і непублічних.

Першим важливим кроком в процесі підвищення ефективності операційної діяльності є вимірювання значень показників ефективності, що характеризують поточний стан функціонування операційної системи підприємства (організації).

Використовують декілька методичних підходів оцінки ефективності.

Традиційний підхід. Базується на класичній моделі Дюпона «Рентабельність капіталу», передбачає оцінку ефективності на основі двох груп показників: узагальнюючих - показників першого рівня, які характеризують ефективність діяльності підприємства в цілому, порівнюючи результативні показники з витратами усіх ресурсів, та показників другого рівня,

які оцінюють ефективність використання окремих видів ресурсів підприємства.

Багаточинниковий підхід. Пропонується в науковій економічній літературі, проте рідко застосовується на практиці. Передбачає використання агрегованих індексів ефективності, що є складними і важкими для інтерпретації, а тому і не стали загально визнаними. [1]

У ході аналізу публікацій, було помічено відсутність єдиного підходу до визначення показників ефективності операційної діяльності, які б найповніше характеризували діяльність підприємства.

Так, деякі автори [2, 5, 6], відзначають доцільність групування вимірників ефективності операційної діяльності на узагальнюючі показники бізнесу та на показники ефективності використання ресурсів.

Друга група авторів розглядає ефективність операційної діяльності в розрізі показників ефективності використання виробничих ресурсів і виробничих фондів: ефективності використання основних фондів; ефективності використання праці (трудових ресурсів); ефективності використання оборотних фондів; інтегральні показники ефективності діяльності підприємства [3, 7, 8].

Третю групу складають автори, теоретичні погляди яких щодо проблематики даного питання акцентуються на визначенні ефективності операційної діяльності на базі витратних показників, як відношення фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання до витрат понесених за відповідний період часу. Основним питанням даного підходу є дослідження факторів виробничої діяльності, які мають безпосередній вплив на рентабельність операційної (виробничої) діяльності [4].

Таким чином, для виконання завдань дослідження, необхідно побудувати узагальнюючу систему показників ефективності операційної діяльності підприємства, яка найбільш ґрунтовно характеризувала основні параметри ефективності операційної системи підприємства.

З цієї метою, орієнтуючись на результати попередніх досліджень, ми вважаємо обґрунтованою точку зору науковців, які зазначають, що не можна абсолютизувати ні один з показників, які використовують для визначення ефективності. Кожний з них має певне смислове навантаження, тому може бути використаний за відповідним цільовим призначенням. Так валова продукція характеризує ефективність з позиції створення споживної вартості, валовий дохід – оцінює ефективність в аспекті єдності двох сторін процесу виробництва споживання та накопичення, прибуток - ефективність виробництва з погляду інтересів господарств, як виробника споживної вартості.

Доповненням до даної системи показників у комплексній оцінці ефективності операційної діяльності підприємств є матричний аналіз, що базується на обчисленні та оцінці системи показників, згрупованих на рис. 1.

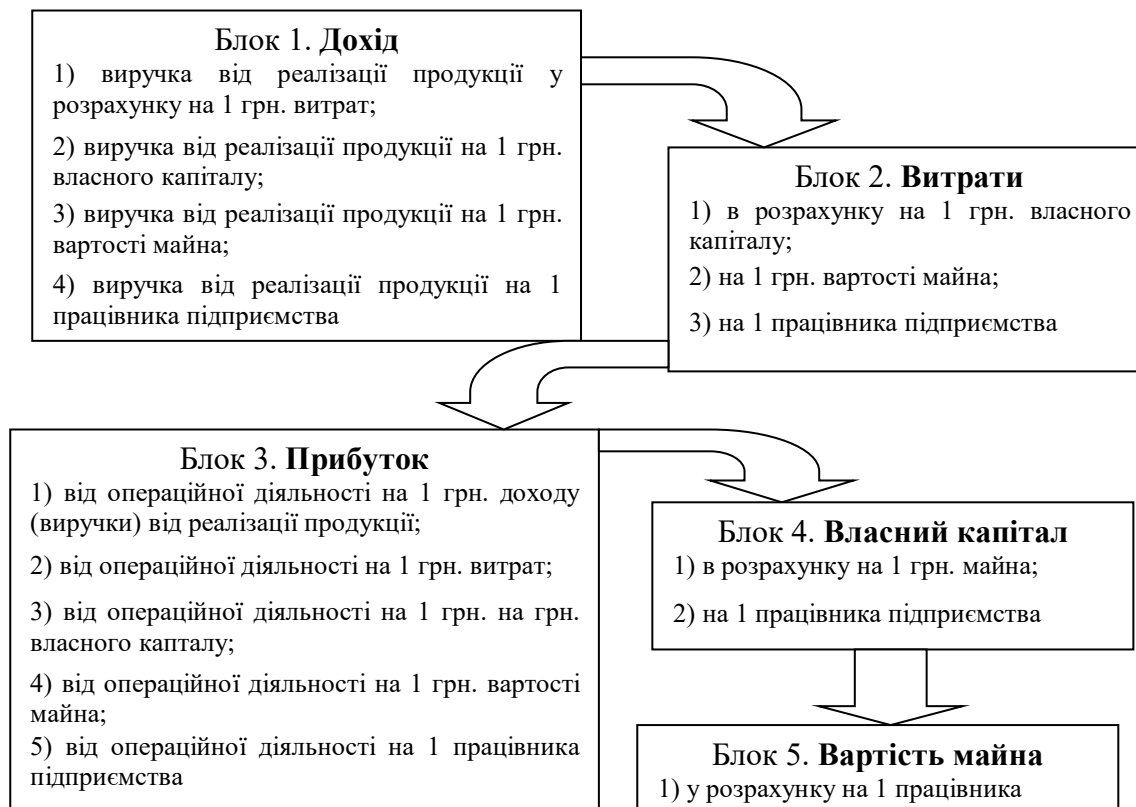

Рис. 1 – Система показників оцінки операційної діяльності підприємства

Даний метод дозволяє оцінити ефективність операційної діяльності всього підприємства, користуючись даними балансу та звіту про фінансові результати.

Використовуючи звітність підприємства можливо виконати комплексний аналіз ефективності операційної діяльності, застосовуючи матричний метод. Перша ітерація передбачає обчислення показників наведених у табл. 1, за два досліджуваних періоди.

Друга ітерація - розрахунок індексу зростання (I) кожного показника.

Подібна інформація дозволяє побудувати матрицю ефективності господарської діяльності (табл. 1).

Третя ітерація передбачає визначення суми індексів зростання показників ($I_{\text{заг}}$):

$$I_{\text{заг}} = I_1 + I_2 + \dots + I_n \quad (1)$$

Кінцева ітерація – обчислення рівня ефективності операційної діяльності ($P_{\text{еф}}$). Операційна діяльність вважається ефективною, якщо $P_{\text{еф}} > 1$.

Зрозуміло, що для досягнення економічної ефективності всієї операційної діяльності підприємства, в загальному розумінні цього слова, необхідно отримувати максимальний результат при мінімум витрат від наявних обмежених виробничих ресурсів. Одним із найважливіших методів досягнення вказаної мети є створення оптимізаційної моделі. Через визначеність розміру витрат (або ресурсів), що спричиняють досягнення певного результату, в моделі ефективності найбільша увага приділяється саме

оптимізації витрат для досягнення максимально можливого результату.

Використання при аналізі моделей дасть змогу абстрактно відобразити основні взаємозв'язки, що існують у реальній господарській системі.

Згідно з витратним підходом до визначення ефективності діяльності операційної діяльності підприємств промисловості в цілому таку оптимізаційну модель можна зобразити:

$$E_{\text{опер}} = \Pi_{\text{опер}} / V_{\text{опер}} * 100 \%, \quad (2)$$

де $E_{\text{опер}}$ – ефективність операційної діяльності, %;

$\Pi_{\text{опер}}$ – прибуток від операційної діяльності, тис. грн.;

$V_{\text{опер}}$ – витрати операційної діяльності, тис. грн.

Економічний зміст даного показника характеризує окупність витрат у копійках на гривню результату операційної діяльності.

Підвищення ефективності операційної діяльності підприємства можна досягнути трьома підходами: організаційним, техніко-технологічним і ресурсним.

У межах організаційного підходу здійснюється пошук можливостей підвищення ефективності існуючих на підприємстві процесів, шляхом оптимізації неефективних операційних процесів, які не створюють цінності для зовнішнього або внутрішнього споживача. У результаті таких заходів підприємство отримує можливість використати потенційні резерви підвищення продуктивності праці, скорочення виробничих та управлінських витрат, що в результаті синергійного ефекту відкриває можливості для підвищення ефективності його операційної діяльності.

Таблиця 1 - Матриця ефективності операційної діяльності підприємства

Індекси показників	Дохід від реалізації продукції	Витрати операційної діяльності	Прибуток від операційної діяльності	Власний капітал	Вартість майна	Середньо-облікова чисельність працівників
Дохід від реалізації продукції	1	x	x	x	x	x
Витрати операційної діяльності	x	1	x	x	x	x
Прибуток від операційної діяльності	x	x	1	x	x	x
Власний капітал	x	x	x	1	x	x
Вартість майна	x	x	x	x	1	x
Середньо облікова чисельність працівників	x	x	x	x	x	1

У межах техніко-технологічного напрямку основним є вирішення проблеми технологічного переоснащення та модернізації, забезпечення максимально можливого рівня відповідності основних технологічних параметрів виробничого устаткування сучасним зразкам. Даний напрямок є особливо актуальним для українських підприємств.

Невід'ємною складовою ресурсного напрямку підвищення ефективності операційної діяльності підприємства є раціоналізація використання матеріальних ресурсів, яка передбачає здійснення комплексу заходів, серед яких основними є: забезпечення обґрунтованого нормування витрат сировини та матеріалів; аналіз основних причин втрат і нераціонального використання ресурсів організації; впровадження системи заохочення за економію сировини, енергії і матеріалів; також важливо з акцентувати увагу на використанні сучасних високотехнологічних матеріалів для основних виробничих процесів.

Висновок. Представлена модель управління ефективністю операційної діяльності відображає алгоритм послідовних процедур, за результатами проведення яких можливо зробити висновки щодо успішності проведених заходів та їх впливу на підвищення ефективності функціонування операційної діяльності підприємства. Дана модель оцінки має універсальний характер і включає комплекс показників, розрахунок яких дає адекватну оцінку ефективності операційної діяльності підприємства. Для встановлення істинних причин зміни ефективності операційної діяльності підприємства слід детально вивчити силу впливу на її величину факторів. Тому зазначену оптимізаційну факторну модель ефективності доцільно деталізувати за утворюючими факторами та проводити факторний

аналіз з врахуванням виявлених взаємозалежностей та взаємозв'язків між ними.

Список літератури: 1. Ковальчук І. В. Економіка підприємства [Текст] : навч. посібник / І. В. Ковальчук. - К. : Знання, 2008. - 679 с. - (Вища освіта XXI століття). 2. Шеремет А. Д., Сайфулін Р. С. Методика фінансового аналізу. - М.: Бизнес, 2005. - 760 с. 3. Економічний аналіз: Навч. посібник / М. А. Болух, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с. 4. Экономический анализ. Савицкая Г. В. 11-е изд., испр. и доп. - М.: Новое знание, 2005. — 651 с. 5. Олексюк О. І. Економіка результативності діяльності підприємства: [Текст]: монографія / О. І. Олексюк. — Міністерство освіти і науки України, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». — К.: КНЕУ, 2008. — 362 с. 6. Покропивний С. Ф. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: навч. посіб. / С. Ф. Покропивний, В. М. Колот. — К.: КНЕУ, 1998. — 352 с. 7. Кузьомко В. М. Управління ефективністю (результативністю) потенціалу підприємства: [конспект лекцій] / В. М. Кузьомко. — К.: КНЕУ, 2011. — 21 с. 8. Гетьман О. О. Економіка підприємства: Навч. посіб. / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. — 2-ге вид. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 488 с.

Bibliography (transliterated): 1. Koval'chuk I. V. *Ekonomika pidpryyemstva* [Tekst] : navch. posibnyk / I. V. Koval'chuk. - Kyiv: Znannya, 2008. Print. 2. Sheremet A. D., Sayfulyn R. S. *Metodyka finansovoho analyza*. - Moscow: Byznes, 2005. Print. 3. *Ekonomichnyy analiz*: Navch. posibnyk / M. A. Bolyukh, V. Z. Burchev's'kyu, M. I. Horbatok — Kyiv: KNEU, 2003. Print. 4. *Ekonomycheskyy analiz*. Savitskaya H. V. 11-e yzd., - Moscow: Novoe znanye, 2005. Print. 5. Olexsiuk O. I. *Ekonomika rezul'tatyvnosti diyal'nosti pidpryyemstva*: [Tekst]: monohrafiya / O. I. Olexsiuk. — Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, DVNZ «Kyiv's'kyu natsional'nyy ekonomichnyy universytet imeni Vadyma Het'mana». — Kyiv: KNEU, 2008. Print. 6. Pokropivnyy S. F. *Pidpryyemnytstvo: stratehiya, orhanizatsiya, efektyvnist'*: navch. posib. / S. F. Pokropivnyy, V. M. Kolot. — Kyiv: KNEU, 1998. Print. 7. Kuz'omko V. M. *Upravlinnya efektyvnisty (rezul'tatyvnisty) potentsialu pidpryyemstva*: [konspekt lektsiy] / V. M. Kuz'omko. — Kyiv: KNEU, 2011. Print. 8. Het'man O. O. *Ekonomika pidpryyemstva*: Navch. posib. / O. O. Het'man, V. M. Shapoval. — 2-he vyd. — Kyiv: Tsentр uchbovoyi literatury, 2010. — Print.

Надійшла (received) 18.05.2015

Александров Віталій Володимирович – асистент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», тел.: (099) 186 – 90 – 01, e-mail: aleksandrov.v@mail.ru

Aleksandrov Vitaliy Volodymyrovych - assistant, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", tel. : (099) 186 - 90 - 01, e-mail: aleksandrov.v@mail.ru

Курячий Владислав Сергійович – студент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», тел.: (063) 335 - 24 - 81, e-mail: eim_nty_khpi@ukr.net

Kuryachyy Vladyslav Serhiyovych - National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", student, tel. : (063) 335 - 24 - 81, e-mail: eim_nty_khpi@ukr.net